

ФОРМИ КОЛЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ МАЙНОВИМИ АВТОРСЬКИМИ ТА (АБО) СУМІЖНИМИ ПРАВАМИ

Любов Щерба,
*здобувач Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України*

Актуальність і мета наукового дослідження

У доктрині і юридичній практиці актуальними залишаються питання визначення та класифікації форм колективного управління майновими авторськими та суміжними правами.

Сучасні наукові дослідження з цієї проблематики в основному надмірно лаконічно або лише в самих загальних рисах висвітлюють пов'язані з цим питання і тим самим залишають не розглянутими питання поняття і різновидів форм колективного управління зазначеними інтелектуальними правами.

Подібний стан юридичної доктрини з цих питань значною мірою обумовлює недосконалість чинного законодавства, правозастосовної, іншої судової практики з цих питань.

У зв'язку з цим мета цієї наукової публікації полягає у визначенні характеристики поняття і класифікації форм колективного управління майновими авторськими та суміжними правами.

Класифікація і характеристика форм колективного управління майновими авторськими та суміжними правами

У більшості випадків автори і суб'єкти суміжних прав не самі реа-

лізують свої правомочності, а передають права іншим особам. При цьому можливі ситуації, коли автор чи інший володілець прав не може проконтролювати використання свого твору. В даному випадку йдеться про використання твору на телебаченні, радіостанціях тощо. У зв'язку з цим Закон України «Про авторське право та суміжні права» передбачає створення спеціальних посередників — організацій, що здійснюють управління майновими правами на колективній основі.

Правозастосовна практика сформувала найпоширеніші форми колективного управління авторськими і суміжними правами, в яких здійснюються такі правовідносини.

Існуючі форми управління такими інтелектуальними правами можуть бути класифіковані за трьома критеріями:

- а) характером прав, за допомогою яких здійснюється колективне управління;
- б) колом осіб, щодо яких здійснюється колективне управління;
- в) можливістю вибору між індивідуальним і колективним управлінням.

Отже, слід зазначити, що за характером прав виділяють повне та

АВТОРСЬКЕ ПРАВО

часткове колективне управління. При повному колективному управлінні здійснюється управління майновим правом на використання твору чи об'єкта суміжних прав. Часткове колективне управління передбачає управління лише правом на винагороду. Такий вид колективного управління має місце тоді, коли за законом чи договором у правоволодільця залишається лише право на винагороду за використання об'єкта авторського права та (або) суміжних прав¹.

За наявністю можливості вибору авторів і суб'єктів суміжних прав виділяють колективне управління, що здійснюється виключно за ініціативою правоволодільців (добровільне або договірне колективне управління), та колективне управління, яке може здійснюватися незалежно від волі суб'єкта права (обов'язкове колективне управління). Обов'язкове колективне управління майже не застосовується в світовій практиці. Єдиною країною, в законодавстві якої прямо передбачено обов'язкове колективне управління, є Угорщина.

За останнім критерієм виділяють два види організацій колективного управління — ті, які збирають винагороду тільки за тих правовласників, з якими укладені відповідні договори, та ті, які збирають винагороду «за всіх», у вітчизняному законодавстві вони мають статус — уповноважених.

У зв'язку з цим привертає увагу в Україні, інших країнах (зокрема в Росії) дискусія щодо виправданості скасування виключної монополії колективного управління товариствами авторів і створення товариств проміжних користувачів, які виступатимуть як агенти авторів. Такий підхід знайшов відображення в нормах проекту Закону України «Про авторське право і суміжні права», підготовленому Державним департаментом інтелектуальної власності. В цьому законопроекті передбачається можливість здійснення одноосібного та колективного управління авторськими та суміжними правами на підставі договорів колективного управління і договорів доручення з індивідуальним представником, що передбачають презумпцію практично необмеженої альтернативності форм управління та організацій колективного управління об'єктами права інтелектуальної власності. В останньому випадку, по-суті, йдеться про «агентське» управління майновими авторськими та суміжними правами.

Опоненти такого підходу обґрунтовують тезу про те, що в цьому випадку інтереси авторів відсунуться (*рос. отодвинутся*) на другий план та ускладниться питання контролю за збором та індивідуальним розподілом авторського гонорару².

Характерною рисою обов'язкового колективного управління вважається, що воно може запроваджува-

¹ Моргунова Е. Коллективное управление авторскими правами в свете действующего законодательства // ИС. Авторское право и смежные права. — 2003. — № 12. — С. 11-14.

² Федосенко Т. В., Федосенко К. И. Практическое применение теории коллективного управления авторским правом в Российской Федерации // Проблемы теории и юридической практики в России: материалы Международной научно-практической конференции. 28-29 апреля 2005 года / отв. ред. А. Е. Пилецкий. — Самара: Изд-во Самар. гос. экон. акад., 2005. — С. 248.

тися лише у випадках, передбачених Бернською конвенцією з охорони авторських прав. Здебільшого цей вид управління застосовується тоді, коли суб'єкт авторського права та (або) суміжних прав має лише право на отримання винагороди. Наприклад, в Україні обов'язкове колективне управління передбачене для отримання винагороди з виробників та (або) імпортерів обладнання і матеріальних носіїв (ч. 5 ст. 42 Закону «Про авторське право та суміжні права»).

Залежно від кола осіб, в інтересах яких здійснюється колективне управління, розрізняють «розширене» колективне управління та колективне управління «агентського» типу. При колективному управлінні «агентського» типу організація колективного управління захищає інтереси лише тих осіб, які уклали з нею договори. Така форма колективного управління передбачає можливість управління на колективній основі виключними майновими правами лише тих авторів, які уклали з організацією колективного управління договір. За цією моделлю працюють організації колективного управління, наприклад у Франції, Бельгії та Іспанії³. При «розширеному» колективному управлінні організація колективного управління, на підставі закону, має право виступати не лише від імені тих суб'єктів авторського права та (або) суміжних прав, що уклали з нею договір, а й представляти інтереси інших осіб, що не передали повноваження на

управління своїми правами. Така модель колективного управління має місце в більшості країн світу, зокрема в Україні, Російській Федерації, Норвегії, Швеції, Данії, Фінляндії⁴.

Організації «агентського» типу ефективно діють у тих сферах, де є можливість проконтролювати використання кожного твору. Зокрема така модель розповсюджена в сфері колективного управління правами на драматичні твори. Модель «розширеного» колективного управління застосовується в тих сферах, де використання творів і кількість користувачів має необмежений характер (наприклад, при публічному співченні музичних творів).

В Україні прийнята модель «розширеного» колективного управління. Так, відповідно до ч. 2 ст. 49 Закону України «Про авторське право та суміжні права» суб'єкти авторського права та (або) суміжних прав, які не передали організаціям колективного управління повноважень на управління своїми правами, зокрема щодо збирання винагороди, мають право вимагати від організацій колективного управління, які таку винагороду за використання їхніх творів і об'єктів суміжних прав зібрали, виплати цієї винагороди, а також вимагати вилучення своїх творів і об'єктів суміжних прав із дозволів на використання, які надаються організаціями колективного управління шляхом укладення договорів з особами, які використовують ці об'єкти.

³ Абрамова М. Лицензии организаций по коллективному управлению авторскими правами в российском законодательстве // ИС. Авторское право и смежные права. — № 8. — 2004. — С. 12-19.

⁴ Абрамова М. Указ. тр. — № 8. — 2004. — С. 12-19.

АВТОРСЬКЕ ПРАВО

В Україні питання припустимості і меж застосування розширеного колективного управління набули надзвичайної актуальності, оскільки нерідко використовуються як права «ширма», за допомогою якої конфлікт інтересів між конкуруючим управліннями та авторами заганається в глухий кут невирішуваних проблем.

«Розширене» колективне управління доцільно розглядати особливою умовою здійснення авторських і суміжних прав. Ця умова була введена суто в практичних цілях, а саме — для гарантування користувачам доступу до всього світового репертуару, забезпечуючи тим самим легальну діяльність користувачів та вдосконалення охорони прав суб'єктів авторського права і суміжних прав. Зокрема вже зазначалося, що така модель виправдовує себе у випадках, коли автор твору невідомий або безвісти зниклий.

З цього приводу заслуговує на увагу позиція Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ), згідно з якою бездогівірна діяльність організацій колективного управління є можливою для тих країн, цивільне законодавство яких визнає концепцію представництва без дозволу. При цьому звертається увага на те, що така діяльність зазвичай допускається стосовно творів «невідомих авторів», йдеться про авторів, чия особистість невідома з якихось причин⁵.

Водночас слід зазначити, що в Україні діяльність колективного управління авторськими та суміжними

правами нерідко пов'язана з небезпекою зловживання з боку організацій колективного управління, зокрема, через конфлікт сфер діяльності кількох управителів, а не через застосування розширеного колективного управління в цілому. Як мінімум, нерозумно відмовлятися в усіх випадках від розширеного колективного управління, хоча б із тих міркувань, що для вітчизняної доктрини і законодавства є традиційним використанням концепції представництва без дозволу. Інша справа, що розширене колективне управління може бути ефективним за умови, коли управління майновими авторськими та (або) суміжними правами на певний твір здійснюватиме одна організація колективного управління, а не невизначено велика кількість організацій.

Наведене свідчить про доцільність нормативного закріплення визначальних рис цих двох моделей колективного управління (розширеного та агентського) з обмеженнями, спрямованими на недопущення конфлікту сфер діяльності між різними організаціями колективного управління.

У зв'язку з цим слушною є пропозиція щодо доцільності нормативного регулювання створення організацій колективного управління залежно від сфери використання творів та (або) об'єктів суміжних прав, тобто суб'єктів, які здійснюють використання (організації мовлення, освітні заклади, театри тощо).

Частково такий підхід знайшов відображення в проекті Закону

⁵ Абдуліна І. Чому потерпають авторські права в Україні? // Юридичний вісник України. — 2008. — 13-19 грудня. — № 50 (702). — С. 10.

*Л. Щерба***АВТОРСЬКЕ ПРАВО**

України «Про колективне управління правами на твори, виконання, фонограми, відеограми» від 07.05.2008 за реєстр. № 2451 (далі — проект Закону про колективне управління)⁶.

Відповідно до ч. 3 ст. 5 зазначеного проекту Закону про колективне управління, організації колективного управління створюються за кожною з таких груп об'єктів авторського права і суміжних прав: 1) літературні, драматичні, музичні твори; 2) твори образотворчого мистецтва, архітектури, дизайну та фотографічні твори; 3) аудіовізуальні твори; 4) виконання; 5) фонограми і відеограми⁷.

Згідно з зазначеним проектом Закону організація колективного управління має право здійснювати діяльність з колективного управління правами на твори, виконання, фонограми, відеограми відповідно до секторів діяльності, зазначених у сертифікаті організації колективного управління. Повноваження організації колективного управління обмежуються управлінням правами тих категорій авторів, виконавців, виробників фонограм, виробників відеограм, які утворили таку організацію (ч. 3 ст. 5 проекту Закону про колективне управління).

При цьому важливим є чітке розуміння того, що розширене та «обов'язкове» колективне управління не є одним й тим самим явищем. При обов'язковому колективному управлінні правоволоділець не має можливості відмовитися від нього. При «розширеному» колективному управлінні передбачається право

суб'єкта виключити свій твір з репертуару організації колективного управління та здійснювати свої права самостійно.

Інша актуальна проблема, яка погіршує імідж розширеного колективного управління, пов'язана з відсутністю досконалої системи збору і розподілу винагороди в окремих сферах виправданого застосування концепції представництва без дозволу. Зокрема, йдеться про неналежний стан збору та розподілу винагороди за відтворення в домашніх умовах творів і виконань, зафіксованих у фонограмах, відеограмах та їх примірниках. Ця винагорода у вигляді відрахувань збирається з виробників, імпортерів обладнання (магнітофонів, апаратури для відеозапису, відеокамер, радіоприймальної апаратури, телевізійних приймачів тощо), а також матеріальних носіїв без запису, таких як аудіо-, відеокасети, диски для лазерних систем зчитування. Повноваження збору та розподілу відрахувань, що надходять від виробників, імпортерів обладнання, а також матеріальних носіїв, покладено на уповноважену організацію колективного управління — об'єднання підприємств «Український музичний альянс». З огляду на те, що ці збори пов'язані з виплатами винагороди авторам, виконавцям, виробникам фонограм і відеограм, розподілити та виплатити об'єктивно таку винагороду неможливо. У більшості європейських країн цю функцію покладено на державні організації або на громадські, але з наступним спрямуванням зі-

⁶ Проект Закону України «Про колективне управління правами на твори, виконання, фонограми, відеограми» від 07.05.2008 р., реєстр. № 2451, внесений народними депутатами України С. Давимукою і Я. Кендзьором.

⁷ Там само

АВТОРСЬКЕ ПРАВО

браних коштів на культурні та соціальні потреби первинних суб'єктів авторських і суміжних прав. Такий підхід доцільно впроваджувати й в Україні шляхом визначення однієї організації колективного управління, заснованої не державою, а виключно первинними суб'єктами авторського права та суміжних прав. Зазначений уповноважений управитель повинен бути зобов'язаний направляти зібрану винагороду на культурні та соціальні потреби таких творців, зокрема, на утримання державної реєстрації авторських прав і державних інспекторів, проведення просвітницької діяльності в сфері охорони авторського права і суміжних прав⁸.

Висновки

Наведена характеристика форм колективного управління майновими авторськими та суміжними правами дає підстави дійти наступних висновків.

1. Пропонується класифікація форм управління інтелектуальними правами за трьома критеріями:
 - а) характером прав, за допомогою яких здійснюється колективне управління;
 - б) колом осіб, щодо яких здійснюється колективне управління;
 - в) можливістю вибору між індивідуальним і колективним управлінням.
2. За характером прав виділяють повне та часткове колективне управління. При повному колективному управлінні здійснюється

управління майновим правом на використання твору чи об'єкта суміжних прав. Часткове колективне управління передбачає управління лише правом на винагороду.

3. Залежно від кола осіб, в інтересах яких здійснюється колективне управління, розрізняють «розширене» колективне управління та колективне управління «агентського» типу.
4. За наявністю можливості вибору між індивідуальним і колективним управлінням авторів і суб'єктів суміжних прав виділяють обов'язкове та «розширене» колективне управління. При обов'язковому колективному управлінні правоволоділець не має можливості відмовитися від нього. При «розширеному» колективному управлінні передбачається право суб'єкта виключити свій твір з репертуару організації колективного управління та здійснювати свої права самостійно. ♦

⁸ Абдуліна І. Чому потерпають авторські права в Україні? // Юридичний вісник України. — 2008. — 13-19 грудня. — № 50 (702). — С. 10.